

ATATÜRK ve SİNEMA

Yard.Doç.Dr. Esra BİRYILDIZ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

Mustafa Kemal Atatürk, askeri başarısının, siyasal zaferlerinin yanında sanatın da önemini bilen ve bunu her fırsatta ortaya koyan bir liderdir.

Büyük Ata'nın sanat, kültür, uygarlık alanında söylediği ve bu alanlara verdiği önemi ortaya koyan pekçok sözü vardır. Mustafa Kemal sanatların en genci en yenisi olan sinema konusundaki düşüncelerini şu biçimde dile getirmiştir; "Sinema öyle bir keşiftir ki birgün gelecek, barutun, elektiriğin ve kıtaların keşfinden çok dünya medeniyetlerinin veçhesini değiştireceği görülecektir. Sinema, dünyanın en uzak köşelerinde oturan insanların birbirlerini sevmelerini, tanımalarını temin edecektir. Sinema insanlar arasındaki görüş, düşüniş farklarını silecek, insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır. Sinemaya layık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz".

27 Kasım 1989 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, Türk Sinemasının önemli geçiş dönemi yönetmenlerinden olan Faruk Kenç ile yapılan söyleşide, Kenç'in Atatürk'e bir nedenle mektup götürmesi ve ardından da Atatürk'ün Kenç'i çağırması ile ilgili anısı şöyle anlatılmaktadır; "Atatürk o zamanlar Dolmabahçe'de. Beni yolladılar. Bire süre sonra beni çağırtdı, kim olduğumu sordu. Babam Selanik'te Merkez Komutanlığı yapmıştı, onu oradan tanıyormuş. Ne iş yaptığımı sordu. Okulu bitirdim, film tahsiline Almanya'ya gidiyorum dedim. Bak çok güzel birşey dedi. Bizim Türkiye'mizde her branştan mütehasşısı ihtiyacımız var. Tahsilini bitirip dönünce bana Avrupa filmciliği ile Türk filmciliği hakkında güzel bir rapor hazırla. Peki dedim, elini öpüp çıktım. Döndüğümde raporu hazırladım. Fakat biraz sonra kaybettik onu".

Bir ulusu askeri dehası ile kurtaran, kuran aynı zamanda sanata en az

bunlar kadar değer veren bu büyük liderin ölümünden sonra üzülmek gerekir ki, kendi ulusunun, yarattığı devletin sineması, onu çok uzun yıllar tema olarak alıp, dramatik bir oluşumda incelememiştir. Ata'yı beyazperdeye aksettirememiştir.

Halbuki büyük lider, 1932 yılında çevrilen ve İstiklal Savaşı üstüne yapılmış en iyi birkaç filminden biri olma özelliğini hala koruyan Muhsin Ertuğrul'un "Bir Millet Uyanıyor" adlı filminde siyah bir perde önünde kamera önüne çıkarak ülke ve dünya sorunları üstüne bir konuşma yaparak bu filmde rol almıştır.

Atatürk'ün sinamaya verdiği önemi belirten bir başka olay da şudur; Fuat Uzkınay'ın Kurtuluş Savaşı yıllarında yaptığı "Zafer Yollarında" isimli belge filmi 1930'lar da tekrar ele alınmıştı. Atatürk 1934'de bu filmi izlemiş ancak tatmin olmayınca çalışanların sürdürülmesini istemişti. Kurulan komisyon Uzkınay'ın 3 bölümlük filmini 2 yıl çalışarak 12 bölüme çıkarmıştı. Ata bu sıralarda filmin durumunu sorup, filmin kendine ait sahneleri çoğunun hareketsiz olması nedeniyle tamamlanamadığını öğrenmesi üzerine, "Ben hayattayım. Milli Mücadeleye ait büyük evrakım, kılıcım, çizmem hali hazırda mevcut olduğuna göre çağırduğunuzda bana düşen vazifeyi yapmadım mı? Böyle bir teklif karşısında kalsam memnuniyetle kabul eder, bir artist gibi filmde rol alır, hatıraları canlandırırım. Bu milli bir vazifedir. Çünkü Türk Gençliğine bu mücadelenin nasıl kazanıldığını ispat etmek, hatırdı bırakmak ancak bu filmle mümkün olacaktır" demiştir.

Bu konuşmanın hemen ardından Ata'nın sağlığı bozulmuş ve "İstiklal" (Zafer Yollarında) adlı film onun istediği gibi olamamıştır.

Sinemanın gücüne, belgesel niteliğine bu denli çok inanan Ata'nın devrimleri, kişiliği, sinema aracılığı ile uzun yıllar kitlelere ulaştırılamamış aynı zamanda da arşivlere de yeterli belgeler kalamamıştır.

Ülkemizde Atatürk ile ilgili olarak yapılan filmler ya kurgu ile elde edilen belgesel filmler ya da Kurtuluş Savaşını konu edinen öykülü filmlerdir.

BELGESELLER

I- "İstiklal" (Zafer Yollarında) adlı filmi Fuat Uzkınay yapmıştır.

II- "Türkiye'nin Kalbi Ankara"

Cumhuriyet'in 10. yılı nedeniyle Kuruluş Savaşı belgelerinin yeniden kurgulanarak büyük bir film yapılması çabasına girilmiş ve bu alanda çok yönlü iki Sovyet yönetmeni olan Sergey Yutkeçiv ve Lev Oskaroviç ile Reşat Nuri Güntekin, Fikret Adil gibi yazarların da yer aldığı bir kurulla işbirliği yapılarak bu film hazırlanmıştır.

III- "Türk İnkılabında Terakki Hamleleri"

Sovyet belge ve derleme film uzmanı Ester Shaup ile Türk yönetmeni Necati Çakuş 3 yıl birlikte çalışarak bu filmi ortaya koymuşlardır. Film Türk Devrimlerine toplu bir bakış ve yorum getiriyordu. Film şu anda kayıptır.

IV- "Atatürk Sevgisi"

Münir Hayri Egeli, tarihçi yazar Cemal Kutay'ın çıkardığı Millet Dergisinin desteği ile 1954'de bu belge filmini yapmıştır.

V- 1960 yılında Sabahattin Tulgar, 1964 yılında Hüsniye Ateş çeşitli belgeleri bir araya toplayarak Atatürk üstüne belgesel filmler oluşturmuşlardır.

VI- "Atatürk"

1966 yılında Ordu Film Merkezi Müdürü Albay Nusret Eraslan tarafından yapılan bu filmde Atatürk'ün özel hayatına, Latife Hanım'la evliliğine ait bazı sahneler bulunmaktadır.

VII- "Atatürk ve Türk Kadını"

Yönetmen Behlül Dal, Türk Kadınlar Derneği adına bu belgeseli hazırlamıştır.

VIII- "Atatürk"

12 Eylül'den sonra işbaşına gelen yönetimin bu konunun üzerine titizlikle eğilmesi sonucunda Belçika'lılar tarafından Ata'nın doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle 52 dakikalık bir film yapılmıştır. Belçika'lı yönetmen Morc Mopty ilk kez Atatürk'ü bir oyuncuya rol vererek beyazperdeye aktarmıştır. Böylelikle bir tabu yıkılmıştır. Bu film belgesellerden, fotoğraflardan, az da olsa harita, şemalardan ve dramatik-belgesel türündeki bölümlerden oluşuyordu.

IX- "Atatürk ve Dolmabahçe"

Türkiye Turing Kurumu tarafından gerçekleştirilmiş bir filmidir.

X- "Atatürk ve Sanat"

Mimar Sinan Üniversitesi Sinema Televizyon Enstitüsü öğrencileri ile Halit Refiğ tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu filmlerin dışında yabancı devlet arşivlerinde de Atatürk ile ilgili filmler bulunmaktadır. Amerika'lılar 1959 yılında "İnanılmaz Türk The Incredible Turc" isimli bir film yapmışlardır.

ÖYKÜLÜ FİLMLER

Belgeseller dışında, öykülü filmlere baktığımızda Kurtuluş Savaşının çeşitli biçimlerde ele alındığı filmleri görmekteyiz. Ancak Kurtuluş Savaşını şöyle ya da böyle ele alan öykülü filmlerin Türk Sineması içinde sayı olarak fazlaca yer tutmadığı görülmektedir.

Bu filmlerin en önemlileri :

- I- Ateşten Gömlek -Muhsin Ertuğrul (1923)
- II- Ankara Postası -Muhsin Ertuğrul (1928-1929)
- III- Bir Millet Uyanıyor -Muhsin Ertuğrul (1932)
- IV- Vurun Kahpeye - Lütfi Ömer Akad (1949)
- V- Fato-Ya İstiklal Ya Ölüm- Turgut Demirağ (1951-1952)

Televizyonun yayın hayatına girmesiyle birlikte az da olsa Kurtuluş Savaşının ekrana yansdığını görüyoruz. Televizyon için yapılmış olan Kurtuluş Savaşı ile ilgili filmler ise şunlardır:

- I- Sultanhisar Destanı-Çetin Karamanbey
- II- İttihat ve Terakki-Ziya Öztan

III- Üç İstanbul-Feyzi Tuna

IV- Yorgun Savaşçı-Halit Refiğ

V- Küçük Ağa- Yücel Çakmaklı

1981'de Belçika'lıların yaptığı filmi bir kenara koyarsak ülkemizde 1922'den 1987'ye dek çevrilen 60'ın üstündeki öykülü filmlerin tüm özelliği hiç birinde Atatürk'ün gösterilmemesidir. Kurtuluş Savaşını canlandıracak bir filmde bizzat rol yapmayı öneren ve yapan bu alçak gönüllü çağdaş lider, üzülmekle belirtmek gerekir ki ülkesinin sinemasında daima canlandırılmaktan kaçınılmış, gösterilemez gibi bir tabu haline dönüştürülmüştür.

Çeşitli zamanlarda ünlü yapımcılar Ata'yı canlandırmak istemiş, Atatürk ile ilgili projeler yapılmış ancak bunların sonu gelmemiştir. Yul Brynner, Douglas Fairbanks Jr., Ahmet Mekin bu role uygun kişiler olarak üzerinde konuşulmuş ancak bir sonuca varılamamıştır. Atatürk daha önce de belirttiğimiz gibi bir tek Belçika'lılar tarafından bir oyuncuya rol verilerek canlandırılmıştır. Bunun dışında hiçkimse Ata'yı perdeye ya da ekrana yansıtmaya cesaretini gösterememiştir.

1987 'de Ziya Öztan "Ateşten Günler" adlı televizyon dizisinde Atatürk'ü Devlet Tiyatrosu Sanatçılarından Metin Belgin tarafından canlandırma cesaretini göstermiştir.

Ardından 1991'de televizyonda gösterilen "Samsun'a Uzanan Yol-İlk Adım" adlı yönetmenliğini Behlül Dal'ın yaptığı dizide Atatürk'ü Lemi Bilgin canlandırmıştır.

1991'de çekimine başlanan "Metamorfoz"un yönetmenliğini Feyzi Tuna yapmış Mahir Günşiray ise Ata'yı canlandırmıştır. Bu kısa canlandırılmalarından sonra, son olarak 1993 yılında çekimleri tamamlanan ve 1994 yılında gösterime giren "Kurtuluş" adlı yönetmenliğini Ziya Öztan'ın yaptığı televizyon dizisinde Rutkay Aziz, Mustafa Kemal Atatürk'ü gerçek anlamda tüm film boyunca bir kahraman olarak canlandırmıştır.

Uzun yıllar bir tabu gibi canlandırılmaktan korkulan, kaçınılan Atatürk başarılı örneklerle televizyon dizilerinde canlandırılmaya başlanmıştır. Dileriz tüm dünyaya seslenecek, Büyük Ata'yı tüm dünya vatandaşlarına tanıttacak bir sinema filmi de çekilir ve başarılı olur.

KAYNAKÇA

- Mümtaz Arıkan, "Behlül Dal'la Röportaj" Cumhuriyet Televizyon Eki, 17 Mayıs 1991, s.6.
- Atilla Dorsay, **Sinema ve Çağımız- I**, İstanbul, Hil Yayınları, 1984.
- Atilla Dorsay "Tül Perdeden Atatürk", Cumhuriyet, 21 Haziran 1991.
- Metin Erksan, **Atatürk Filmi**, İstanbul, Hil Yayınları, 1989.
- Turhan Gürkan, "Sinemamızda Kurtuluş Savaşı", Cumhuriyet, 30 Ağustos 1989.
- Alpay Kabacalı, "Birçok Yıldız Yarattı", Cumhuriyet, 27 Kasım 1989.
- Bican Silan "Beyazperde'de Atatürk Kavgası", Hürriyet, 4-7 Temmuz 1991.
- Erman Şener, **Kurtuluş Savaşı ve Sinemamız**, İstanbul, Dizi Yayınları, 1970.